

Lockeov koncept ograničene vlasti

Bračević, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:306780>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Ivana Bračević

LOCKEOV KONCEPT OGRANIČENE VLASTI

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Raul Raunić

Zagreb, rujan 2019.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Život i djelo	2
3. Prirodno stanje	2
3.1. Prirodni zakon	4
3.2. Politička zajednica	5
4. Svrha i doseg vlasti	6
5. Vlasništvo	8
6. Društveni ugovor	12
7. Ustrojstvo i podjela vlasti	13
7.1. Zakonodavna vlast	15
7.2. Izvršna vlast	17
7.3. Federativna vlast	18
8. Pravo na otpor	19
9. Zaključak	20
10. Popis literature	22

Lockeov koncept ograničene vlasti

Sažetak

U radu se razmatra koncept ograničene vlasti u Lockeovoj filozofiji politike. Polazna točka shvaćanja ograničene vlasti je Lockeov koncept vlasništva kojeg smatra prirodnim pravom koje prethodi konstrukciji političke vlasti i time preliminarno ograničava dosege političke vlasti. Vlast je ograničena stvaranjem društvenog ugovora koji je po svojoj biti zastupnički te načinom na koji funkcionira vlast ustrojstvom i podjelom vlasti na zakonodavnu, izvršnu i federativnu. Budući da pojedinci prenose samo dio svojih prava na političku zajednicu sam način podjele i ustrojstva vlasti ima za cilj očuvati vlasništvo, slobodu i život svakog pojedinca. Ukoliko vlast zlouporabljuje svoj položaj i ide protivno prava naroda tada pojedinci imaju pravo na opravdani otpor.

Ključne riječi: John Locke, prirodno stanje, prirodni zakon, vlasništvo, društveni ugovor, ograničena vlast

Locke's Concept of Limited Government

Abstract

The paper discusses the concept of limited government in Locke's philosophy of politics. The starting point for understanding limited government is Locke's concept of property which he regarded as a natural law which precedes the construction of government and thus preliminary limits the reach of government. The government is limited by the creation of a representative essence and the way in which government functions by organization and division of government into legislative, executive and federal government. However, as individuals transfer only part of their rights to the political community, the very way in which government is divided and constituted is to preserve the property and freedom of each individual. But if the government abuses its position and goes against the people then individuals have the right to justified resistance.

Key words: John Locke, natural state, natural law, property, social contract, limited government

1. Uvod

John Locke gradi svoju temeljnu filozofsko-političku tezu polazeći od individualnih i jednakih prirodnih prava pojedinaca. Tema ovog rada je ukazati na koncept ograničene vlasti u Lockeovoj filozofiji politike koju razlaže u svojem djelu „Dvije rasprave o vlasti“. Riječ je o Lockeovom kontraktualizmu koji otpočinje s metodičkom konstrukcijom prirodnog stanja i prirodnog zakona. Polazna točka shvaćanja ograničene vlasti je koncept vlasništva kojeg Locke smatra prirodnim pravom koje prethodi konstrukciji političke vlasti i time preliminarno ograničava dosege političke vlasti. Kako bi se izbjeglo stanje rata, koje nastaje nakon što razlike u vlasništvu postanu velike i svatko počinje biti pristranim u tumačenju prirodnog zakona, a u kojem bi svatko mogao nauditi drugome prilikom održavanja svoga života, slobode i vlasništva, rješenje se takvog problema vidi u stvaranju zakonski uređene zajednice. Prelazak iz prirodnog stanja u građansko stanje ogleda se kao rezultat suglasnosti pojedinaca putem društvenog ugovora kojim se svaki pojedinac odriče dijela svog prirodnog prava u svrhu održanja građanskog stanja.

Vlast je ograničena na četiri načina. Prvi je način utemeljen na očuvanju slobode, života i vlasništva svakog pojedinca odnosno govori se o svrsi i dosegu vlasti. Drugi je način stvaranje društvenog ugovora koji je predstavljen kao zastupnički. Potom na koji način funkcionira ograničena vlast ustrojstvom i podjelom vlasti na zakonodavnu, izvršnu i federativnu. Posljednji, četvrti način ograničavanja vlasti je moralno pravo udruženih pojedinaca koji stvaraju političko tijelo da pruže otpor vladaru ukoliko on zlouporabljuje vlast koja mu je povjerena. Pojedinci prenose samo dio svojih prava na političku zajednicu, a dio zadržavaju, i na taj način se vlast ograničava sporazumom pojedinaca. Samim načinom podjele i ustrojstva vlasti politička zajednica ima za cilj očuvanje vlasništva, slobode i života svakog pojedinca. Trodiobna vlast je način ograničavanja moći vlasti kako ne bi postala toliko moćna da ugrožava pojedince, njihova prava i vlasništva. Pojedinci stoga prenose dio svojih prava radi očuvanja vlasništva.

2. Život i djelo

John Locke jedan je od najutjecajnijih i najpoznatijih britanskih filozofa 17. stoljeća. Smatra se utemeljiteljem liberalizma i engleskog empirizma. Rođen je 29. kolovoza 1632. godine u prosječnoj građanskoj obitelji na selu u Wrightonu. Uz pomoć utjecajnih očevih prijatelja odlazi na studij Christ's Church Sveučilište u Oxfordu gdje dolazi u sukob sa tradicionalnim crkvenim učenjima. On ta učenja ne odbacuje, ali se u svakom slučaju više oslanja na novovjekovna djela i autore kao što su Huga Grotiusa, Samuela Pufendorfa i Thomasa Hobbesa. Zanima se za medicinu i filozofiju te završetkom studija postaje osobnim liječnikom lorda Shaftesburya. Locke je upravo pod Lordovim utjecajem razvijao svoje liberalne političke nazore. Koliki je utjecaj ostavio lord Shaftesbury na njega svjedoče Lockeova djela „*Ogled o toleranciji*“ (1667) i „*Pismo o toleranciji*“ (1685.) u kojima revidira svoja ranija uvjerenja i stavove da država regulira i upravlja svim pitanjima bogoslužja. Nekoliko godina kasnije, točnije 1690. godine anonimno objavljuje djelo: „*Dvije rasprave o vlasti*“, koje se smatra temeljnim djelom liberalne filozofije politike. Desetak godina kasnije piše drugo najvažnije djelo: „*Ogled o ljudskom razumu*“ koji ima sličnu važnost za razvoj engleskog empirizma. Posljednjih nekoliko godina života se osamio na selo i prestaje se baviti politikom. Umro je 28. listopada 1704. godine.

3. Prirodno stanje

Razvijajući svoju teoriju političke moći u nastojanju da legitimira političke snage u Britaniji koje su željele ustanoviti izbornu vlast u državi, Locke pokušava razumjeti ono što bi se moglo nazvati prepolitičkim stanjem. Prirodno stanje za njega je stanje i vrsta moralne relacije prema kojoj svaki čovjek, s potpuno jednakim pravom kao i svi drugi ljudi, potpuno neovisno o drugima raspolaže samim sobom i svojim vlasništvom. U „*Drugoj raspravi o vlasti*“ Locke objašnjava prirodno stanje kao: „stanje savršene slobode u određivanju svojih radnji i raspolaganju svojim posjedima i osobnostima kako drže pogodnim u granicama prirodnog zakona, bez traženja dopuštenja od nekog drugog čovjeka ili ovisnosti o njegovoj volji.“¹ To ujedno predstavlja temelje stvaranja zakona jednakosti: „stanje jednakosti, u njemu su sva vlast i jurisdikcija uzajamni, budući da nitko nema više vlasti od drugoga“²

¹ John Locke, *Dvije rasprave o vladi*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2013., pog. II, par. 4, str. 173.

² Isto, pog. II, par. 4, str. 174.

Ukoliko se ljudi rađaju slobodni i jednaki nema legitimnog načina da im netko tu slobodu uskrati. Za razliku od organizirane ljudske zajednice u prirodnom stanju ljudi su posve slobodni raditi što žele u okvirima prirodnog zakona. Prirodno stanje jest u potpunosti stanje slobode i jednakosti, ali s druge strane, kada razlike u vlasništvu postanu velike i ljudi bivaju pristrani u prosudbi naloga prirodnog zakona, to je stanje neizvjesnosti i ugroze utoliko što nedostaje zajednički i priznati sudac.

Locke smatra da je dozvoljeno činiti sve što je za naše dobro ali da pritom ne štetimo drugima i nama samima: „mada čovjek u takvom stanju ima nekontroliranu slobodu raspolagati svojom osobom ili posjedima, ipak nema slobodu uništiti sebe ili bilo koje stvorenje u svojem posjedu”³ Dakle, svi su ljudi apsolutno jednaki i nitko nema nikakvo pravo vladati nad drugima bez pristanka te druge osobe. Ljudski um “poučava sve ljude koji ga pitaju za savjet kako, budući da su svi jednaki i nezavisni, nitko ne treba nanositi zlo tuđem životu, zdravlju, slobodi ili posjedu”⁴ “Čovjekova sloboda i pravo djelovanja u skladu s vlastitom voljom utemeljeni su na posjedovanju razuma, koji može poučiti zakonu kojim se čovjek ima voditi i koji mu može pokazati granice slobode njegove volje.”⁵

Prirodno stanje u kojem se čovjek nalazi ne predstavlja nikakvo stanje rata jer se svi ravnaju i vode upravo po prirodnom zakonu. To stanje stoga predstavlja stanje mirnog suživota i uzajamnog poštovanja. Nadalje, ono predstavlja uzajamnu suradnju i brigu jer sam prirodni zakon obvezuje čovjeka da uvijek pomaže drugome koliko god može, ali da pritom ne ugrozi vlastitu egzistenciju. “Govori nam da su učenja o prirodnom zakonu dostupna čovječanstvu, barem načelno, ali ne i da se od cijelog čovječanstva može očekivati da će ih primiti na znanje”⁶ U prirodnom stanju je stoga mjerilo i princip djelovanja među pojedincima načelo prirodnog zakona odnosno očuvanje života svakog pojedinca, nepovređivanja drugih pojedinaca i očuvanje njihova vlasništva. Svatko se u tom stanju treba sam brinuti za svoje održanje. Isprva je prirodno stanje harmonijska zajednica privatnih vlasnika, ali s prešutnim pristankom na novac, omogućena je akumulacija vlasništva, a bez da se time povrjeđuju nalozi prirodnog zakona. U konačnici to dovodi do druge faze prirodnog stanja u kojoj velike razlike u vlasništvu stvaraju sukobe i pristranosti u tumačenju odredbi prirodnog zakona.

³ Isto, pog. II, par. 6, str. 175.

⁴ Isto, pog. II, par. 6, str. 175.

⁵ Isto, pog. II, par. 8, str. 176.

⁶ Barry Hindess, „Locke's state of nature“, *History of the Human Sciences*, 20 (1), 2007, str. 1-20, str. 10.

3.1. Prirodni zakon

Prirodni zakon koji ljude upućuje u to kako trebaju postupati, ujedno je prema Lockeju i zakon uma. Stoga prvi oblik prirodnog zakona nalaže da je potrebno činiti ona djela koja se smatraju bitnima za očuvanje vlastita života ali i upućuje pojedince da vode brigu o drugim pojedincima. No, događa se da se neki ljudi ne drže toga prirodnog zakona. Onaj tko se ne pokorava prirodnom zakonu, samoga sebe isključuje iz zajednice ljudi i iskaže li „namjeru da posegne za životom drugog čovjeka, to ga stavlja u stanje rata s onim protiv koga je objelodanio takvu namjeru. I time je svoj život izložio tuđoj sili da mu ga oduzme taj ili netko drugi tko mu se pridružio u obrani i sukobu; budući da je razumno i pravedno imati pravo uništiti onoga tko mi prijete uništenjem.”⁷

Dakle, to znači da u slučaju kršenja prirodnog zakona, bilo koja druga osoba može preuzeti dužnost provođenja prirodnog zakona i kazniti krivca. „Provođenje prirodnog zakona je predano u ruke svakog čovjeka, što znači da svatko ima pravo kazniti prekršitelje toga zakona u mjeri kojom bi se spriječilo svako daljnje kršenje. “⁸ Onome koji prekrši pravila prirodnog zakona određuje se kazna. To kažnjavanje predstavlja jedini mogući razlog da pojedinac na zakonski način naštetiti drugoj osobi. Isto tako, onaj koji trpi štetu ima potpuno pravo i na odštetu.

No, sa ovakvog stajališta može doći do niza problema. Prirodni zakon nije jednoznačno jasan ljudima, nego ga ljudi mogu različito shvaćati u određenim situacijama, posebno onima koje se izravno tiču njihovih interesa, a ne postoji neki sudac koji bi odredio tko je u pravu. Svaki čovjek zapravo sam sebi može biti sudac, ali je problem u tome, što ljudi često u stvarima koje se tiču njih samih krivo procjenjuju samu težinu nekog zločina. „Mnogo je bolje u prirodnom stanju u kojemu se ljudi nisu obvezni podčiniti nepravednoj volji drugoga; i kada onaj tko sudi naopako prosuđuje u svojem ili bilo kojem drugom slučaju, za to je odgovoran ostalim ljudima. “⁹

Kada bi se ljudi složili da je određeni segment prirodnog zakona prekršen, ne mogu se složiti u kojoj mjeri je on prekršen. Onaj koji je oštećen uvijek će misliti da je oštećen više nego što to stvarno jest, a onaj koji je kriv će uvijek biti uvjeren da je kriv manje nego što uistinu jest.

Pojedinac mora usvojiti da dužnosti u prirodnom stanju vrijede za njega kao i za sve druge pojedince u prirodnom stanju te se moraju vladati prema prirodnome zakonu. „Stoga je

⁷ Locke, 2013., pog. III, par. 16, str. 184.

⁸ Isto, pog. II, par. 7, str. 176.

⁹ Locke, 2013., pog. II, par. 13, str. 182.

osnovno pravo, ali ujedno i izvršna moć prirodnog zakona, kazniti svakoga pojedinca koji prekrši prirodni zakon kada pojedinci odluče svojim pristankom stvoriti stabilnu i organiziranu zajednicu, onda se izvršna moć prirodnog zakona daje u ruke političke zajednice.“¹⁰ No prirodni zakon najprije nalaže pojedincu samoočuvanje, pa tek onda proizlazi moć kažnjavanja onih pojedinaca koji su, protivno odredbama prirodnog zakona, ugrozili poedinčevo samoočuvanje.

Ljudi imaju bezuvjetna prava koja nisu stvar ničije dobre volje nego ona proizlaze iz prirodnog zakona. Tri temeljna prava koje Locke navodi su: pravo na život, pravo na slobodu i pravo na imetak koja predstavljaju čovjekovo neotuđivo vlasništvo. No u situaciji gdje nema nikakvog zakona ljudi bi bili prepušteni sami sebi i ne bi se mogli urediti svoj odnos prema drugima. Stoga je prirodni zakon taj koji pojedincima ne dopušta da čine što god ih je volja nego moraju ograničiti svoja ponašanja.

3.2. Politička zajednica

Pozivajući se na Knjigu Postanka, Locke iznosi mišljenje da je Bog stvorio ljude te im je podario razum i jezik kako bi uživali u društvu. Prvi oblik zajedništva postojao je između muškarca i žene (brak), a iz njega je proizašlo zajedništvo između roditelja i djece, čemu se pridružilo zajedništvo između gospodara i sluge. Ipak, to su samo primjeri zajedništva koje Locke daje i niti jedno od njih ne potpada pod definiciju političke zajednice koju on iznosi.

“Čovjek može uništiti čovjeka koji je u ratu protiv njega ili za kojeg je otkrio da mu je neprijatelj iz istog razloga zbog kojeg može ubiti vuka ili lava, budući da takvi ljudi nisu odgovorni općem zakonu uma i ne poznaju drugog pravila osim sile i nasilja i mogu se smatrati divljim zvijerima, opasnim i štetnim stvorenjima koja će ga sigurno uništiti, ako padne pod njihovu vlast.”¹¹ Stoga Locke smatra da: „nedostatak zajedničkog suca s autoritetom sve ljude dovodi u prirodno stanje; nasilje bez prava, nad ljudskom osobom, izaziva stanje rata i gdje ima i gdje nema zajedničkog suca“¹² Dakle, pravo prirodno stanje bi bilo stanje u kojem ljudi žive u skladu s razumom ali bez nekog tko bi im nepristrano sudio. Stoga je jedan od glavnih razloga zašto ljudi ulaze u društvo, izbjegavanja ratnog stanja. Kada

¹⁰ Petar Jakopec, „Značajnost vlasničkih prava i političke zajednice u Lockeovoj filozofiji politike“, *Filozofska istraživanja*, 37 (1), 2017, str. 117-131, str. 122.

¹¹ Locke, 2013., pog. III, par. 16, str. 200.

¹² Isto, pog. II, par. 12, str. 186.

bi postojao neki autoritet, netko kome bi svi odgovarali onda se događa ukidanje ratnog stanja, a sve nesuglasice se rješavaju upravo preko toga postavljenog autoriteta.

Ljudi po svojoj prirodi uvijek teže životu u društvu, zajednici da bi tako nadomjestili neke svoje nedostatke i da bi se u su odnosu s drugima mogli razvijati i postati boljima. Sve dok se ljudi međusobno ne usuglase uspostaviti zajedničku političku vlast, oni ostaju u prirodnom stanju. Time se treba pokrenuti razmišljanje o uspostavi pogodnijeg i boljeg oblika vladavine. „Pojedinci napuštaju prirodno stanje i ulaze u političku zajednicu u kojoj pojedinci i njihovo vlasništvo uživaju zaštitu države, odnosno pojedinci tada u državi zauzvrat dobivaju institucionalnu sigurnost očuvanja vlastite imovine, života i slobode. Stoga se Lockeova politička zajednica sastoji od slobodnih i neovisnih pojedinaca koji su dobrovoljno odlučili pristupiti u političku zajednicu koja im jamči stabilnost i sigurnost njihova života, određene povlastice i zaštitu imovine.“¹³

“Prirodno pravo kod Lockeja označuje uvjete koji su nam potrebni da bismo se zaštitili i očuvali živote uz vladavinu prirodnih zakona što nam ih je dao Bog. Po tim zakonima imamo pravo na slobodu i stjecanje imovine, u što se nitko ne smije upletati, no budući da ostajemo Božje vlasništvo, ne smijemo potpuno i nepovratno otuđiti svoju slobodu, primjerice ugovorom o ropstvu, kao što ne smijemo otuđiti ni svoje živote samoubojstvom.“¹⁴ Locke smatra da bi priznanje prava pojedinca na povredu svoga života ujedno značilo i dopuštanje prava na pristanak na ropstvo i pristanak na neograničenu apsolutnu vlast. Jaka čovjekova želja za samoodržanjem osigurava osnovu za razvoj moralnog i političkog zakona koji će doprinijeti boljem i mirnijem razvoju društva.

Politička zajednica je nastala izričitim, osobnim pristankom svih članova koji ulaze u političku zajednicu i oformljuje se kao jedinstveno političko tijelo.

4. Svrha i doseg vlasti

Prva vrsta ograničenja vlasti ogleda se kao ograničenje političke vlasti s obzirom na njezinu svrhu. Tri temeljna prava koje Locke navodi su: pravo na život, pravo na slobodu i pravo na imetak koja predstavljaju čovjekovo neotuđivo vlasništvo. U interesu je ljudi da se organiziraju u društvo kako bi sačuvali svoju slobodu i svoja prava. „Jedini način na koji

¹³ Jakopec, 2017., str. 121.

¹⁴ John Gray, *Liberalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1999., str. 28.

netko lišava sebe prirodne slobode i stavlja u okove građanskog društva je usuglašavanje s drugim ljudima u združivanju i ujedinjenju u zajednicu, kako bi ugodno, zaštićeno i miroljubivo živjeli zajedno i sa sigurnošću uživali vlastitu imovinu te imali veću zaštitu od napada onih koji toj zajednici ne pripadaju.“¹⁵

„Individualni pristanak pojedinaca jedini je način stvaranja političkog odnosa, koji za Lockeja znači moralno prihvatljivo samoograničenje prirodne slobode pojedinaca, a zbog očuvanja njihova života, slobode i vlasništva.“¹⁶ Političko društvo stoga „postoji jedino tamo gdje se svaki član društva odrekao ove prirodne vlasti i predao je u ruke zajednice u svim slučajevima kad se može zbog zaštite obratiti zakonu koji je ta zajednica donijela.“¹⁷

No da bi se sve to moglo ostvariti, nužno mora postojati neki zakon. I to takav zakon koji je primijenjen prema svima te koji bi se uzimao kao opće mjerilo koje bi rješavalo sve nesuglasice između ljudi. Bilo koji broj ljudi može sklopiti ugovor kojim stupaju u društvo „da bi stvorili jedan narod, jedno političko tijelo pod jednom vrhovnom vladom.“¹⁸ Ljudi moraju isključivo dobrovoljno pristati da uđu u takvo društvo i ograniče se zakonima. Nikome se ne može ništa naređivati ili oduzimati ukoliko on na takvo što ne pristane. No s druge strane, „svaki čovjek koji ima neki posjed ili uživa neki dio gospodstva neke vlade, time doista daje svoju prešutnu suglasnost, i utoliko je obvezan na poslušnost zakonima te vlade za vrijeme takvog uživanja.“¹⁹ Ali, čovjek nije obvezan zauvijek ostati unutar te zajednice. Potpuno je slobodan i ako želi može iz nje otići. Ukoliko to napravi odriče se vlasništva u postojećoj političkoj zajednici.

S druge strane, onaj čovjek koji sporazumom i nekom izjavom i stavom daje suglasnost određenoj državi da prihvaća političku obvezu, obvezao se trajno biti njezinim građaninom (podanik je onaj koji nema nikakvih prava). Jedini način da se ponovno vrati u prirodno stanje je „ako se, zbog neke nevolje, vlada pod kojom jest ne raspadne ili mu nekim javnim aktom ne uskrati članstvo u njoj.“²⁰

„Ako je netko odrastao u nekoj državi i naslijedio vlasništvo prema zakonima te države, treba pretpostaviti da je dao barem pristanak da bude član te države. Za čovjeka koji se koristi pravima i privilegijama određene države treba pretpostaviti da je prihvatio i dužnosti

¹⁵ Locke, 2013., pog. VIII, par. 95, str. 240.

¹⁶ Raul Raunić, *Filozofija politike Johna Lockeja*, Politička kultura, Zagreb, 2009., str. 107.

¹⁷ Locke, 2013., pog. VII, par. 88, str. 232.

¹⁸ Isto, pog. VII, par. 90, str. 234.

¹⁹ Isto, pog. VIII, par. 116, str. 260.

²⁰ Isto, pog. VIII, par. 117, str. 261.

te države. No čovjek može sam odlučiti u kojoj će državi živjeti.“²¹ Uspostavom zakona se određuje i razlikuje ono što je dopušteno od onoga što nije dopušteno i to vrijedi za sve i svugdje jednako i svi se prema njemu moraju odnositi s poštovanjem. Uspostavlja se nepristrani sudac koji određuje jesu li određeni postupci ljudi u skladu sa tim propisanim zakonom. „Politička zajednica ima moć kažnjavanja, jer raspolaže s legitimnim monopolom sile u provođenju prirodnog zakona, i moć stvaranja i provođenja pozitivnih zakona.“²²

Sva dobra i blaga na zemlji dana su radi održavanja boljeg suživota i potenciranja osjećaja općeg blagostanja među ljudima. Društvo tu ima zadatak osigurati da svaki čovjek ima pravo na svoje vlasništvo na način da ga štiti od onih nedostataka prirodnog prava. „Priroda i životinje zajednička su „imovina“ svakog čovjeka; međutim, obavljanje nekog posla, budući da je vlastiti rad, pripada jedino onome čijih je ruku djelo. Budući da je vlastitim radom iz zajedničkog stanja u koje ga je stavila priroda proširio svoje vlasništvo, on se na osnovu toga rada odjeljuje od drugih ljudi. Jednom pribavljen posjed postaje trajno vlasništvo onoga tko na njemu radi; radom čovjek postaje vlasnikom pribavljene imovine.“²³

Pomak od prirodnog stanja do političke zajednice smatra se odgovorom na neizvjesnosti i društvene sukobe koje izaziva izum i primjena novca i porast nejednakosti unutar društva. Locke objašnjava i opravdava nastanak političkih institucija kroz teoriju društvenog ugovora. Ugovor i suglasnost u Lockeovom prikazu ima tri faze: kao prvo, svi ljudi se zajedno moraju složiti da će se udružiti u zajednicu i da će zajedničkim snagama udružiti sve svoje prirodne snage tako da mogu zajedno djelovati u svrhu održavanja uvjeta slobode i jednakosti svakog člana zajednice. Kao drugo, pripadnici te zajednice moraju većinom glasova na izborima odlučiti o tome da uspostave zakonodavne i druge institucije. Te kao treće, vlasnici imovine u društvu moraju se složiti oko visine poreza koji će se nametnuti narodu. Na toj osnovi Locke razrađuje svoju normativnu teoriju politike.

5. Vlasništvo

Polazna točka shvaćanja ograničene vlasti je Lockeov koncept vlasništva kojeg smatra prirodnim pravom koje prethodi konstrukciji političke vlasti i time preliminarno ograničava

²¹ Ivan Macan, „John Locke“, https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Locke-final.pdf (pristup: 10.08.2019.)

²² Raunić, 2009., str. 129.

²³ P. Jakopc, „Filozofija politike Johna Lockeja u Drugoj raspravi o vladi,“ *Nova prisutnost*, 11 (3), 2013., str. 423.

dosege političke vlasti. Glavna svrha nastanka države je da se očuva vlasništvo. Smisao države je donošenje zakona zbog očuvanja vlasništva u širem i užem smislu. Širi smisao vlasništva znači život, slobodu i imetak. Smisao države je stoga da zaštiti to troje. Stanje u kojem postoji vlasničko pravo odnosno u kojem postoji vlasništvo jest prirodno stanje ljudi. Locke postulira vlasništvo u prirodnom stanju zato jer time stvara granicu u odnosu na doseg političkoga autoriteta. Time naprosto želi ograničiti politički autoritet i to je već prvo važno ograničenje političke vlasti.

Ako je vlasništvo prirodno ono se predstavlja kao predpolitička kategorija. Političku volju konstituiraju samo oni pojedinci koji su vlasnički potvrđeni. Vlasnički potvrđeni pojedinci su oni pojedinci koji su se realizirali u vlasništvu i imaju pravo sudjelovati u političkom životu. „Stupanjem u političku zajednicu, snage pojedinaca se ujedinjuju i pitanje osiguranja vlasništva rješava se pomoću objavljenih zakona. Vlast koju vlada ima u političkoj zajednici treba biti u službi naroda, odnosno pojedinaca koji su vlasnički potvrđeni.“²⁴

Postavljanjem vlasništva kao prirodnog prava Locke ugrađuje prvo ograničenje dosega političke vlasti. Vladar više ne može bez opravdanog razloga ulaziti u vlasništvo pojedinca niti ga učiniti vlasnikom niti može nekoga razvlastiti. U „Drugoj raspravi o vlasti“ Locke želi ideju vlasničkog prava učiniti uvjerljivom. Postavlja si zadaću u kojoj treba pokazati jednu vrstu moralne geneze vlasništva. To znači da vlasništvo treba imati neku vrstu moralnog opravdanja. Bog je poslao ljude u svijet, naložio im je samoodržanje, a kao način samoodržanja dao im je mogućnost prisvajanja zajedničkih dobara koje se ogleda kao inkluzivno ili uključujuće pravo vlasništva. Sva zemaljska dobra su dana svim ljudima na korištenje i po tome svaki čovjek ima prirodno pravo vlasništva i pozvan je koristiti dobra koja je dobrohotni Bog dao. Završna točka do koje se nastoji doći je do ekskluzivnog ili isključujućeg vlasničkog prava. Vlasništvo je time predstavljeno kao društveni odnos, a ne samo odnos pojedinca i predmeta. Kada pojedinac nešto prisvaja kao svoje, to znači da se tim predmetom više ne može raspolagati bez pristanka tog pojedinca. Pa sada odnos pojedinca spram predmeta prerasta i u odnos spram drugih. Zato Locke nastoji doći do ekskluzivnog ili isključujućeg vlasničkog prava.

To je put ostvarenja moralne geneze vlasništva koja u središte postavlja pitanje: „Kako to da dobra koja su svima dana zapravo su na kraju samo nečija?“ Locke moralnim razlozima nastoji obrazložiti i opravdati to pitanje. To čini tako što nudi tri teorije vlasništva. Prva teorija izdvaja se u *Prvoj raspravi*. Prirodni zakon koji nalaže samoodržanje čovjeka govori o

²⁴ Jakopec, 2017., str. 128.

tome da svaki pojedinac da bi se samoodržao mora nužno prisvajati dobra. Ukoliko se svatko treba održati samim time je svatko pozvan prisvajati dobra što naposljetku dovodi do zaključka da bi svatko trebao imati vlasništvo. U drugoj raspravi nudi drugu i treću teoriju vlasništva.

Moralna geneza uključuje u sebi tri pitanja. Prvo je pitanje kako je uopće moguće individualno prisvajanje? Razlog tomu je da čovjek u sebi nosi veliki teret vlasništva u vidu samoposjedovanja vlastite osobe. Čovjek pripada samome sebi i raspolaže samim sobom. On je individualni moralni subjekt, vlasnik vlastite osobe. Samim time sve što čovjek čini za samoga sebe nikome se ne mora opravdavati. Ono što čovjek čini vlastitom osobom je nešto što pripada samo njemu, a ne drugima. Stoga se i teorija vlasništva izvodi iz samoposjedovanja. Ne pripadam drugome nego je čovjek odgovoran sebi za vlastite životne izbore.

Drugo pitanje koje uključuje moralno opravdanje vlasništva, je pitanje kako se prisvajanjem zajedničkih dobara uopće zbiva odnosno kako do njega dolazimo? Riječ je o radnoj teoriji vlasništva. Čovjek je vlastito tijelo postavio u službu rada. Njiva koju pojedinac izore pomiješana sa radom ruku postaje njegova. Jabuka koju je sakupio sa poda jednako tako postaje njegova izdvojena iz zajedničkih dobara. To se prisvajanje uvijek odvija u normativnom okviru prirodnog zakona. Prirodni zakon koji nalaže samoodržanje, samim time treba vlasništvo, rad, i zakon koji bi nalagao ne povrjeđivanje ljudi.

Iz ovoga slijedi treći moment vlasništva koji nameće pitanje kako to da individualno prisvajanje ne povrjeđuje prava drugoga? Time se ugrađuje jedna vrsta granice, do kuda prisvajanje može ići. Granica je postavljena temeljem prirodnog zakona samo zato kako bi se pokazalo da se ograničenja zapravo zaobilaze i dolazi se do točke neograničenog prisvajanja, a da prava drugih ljudi pritom nisu povrijeđena. Locke kaže da prirodni zakon u prisvajanju postavlja dvije granice. Prva granica se odnosi na to da se ne smije prisvajati više negoli se može koristiti jer prirodni zakon zabranjuje rasipanje božanskih dobara. Čovjek može za sebe uzeti onoliko koliko mu je potrebno, a da se ne pokvari prije nego što iskoristi jer sve što je izvan toga veće je od njegovog udjela i pripada drugima. Locke to postavlja kao jednu vrstu moralnog zahtjeva ali je to zahtjev racionalnosti.

Veliki postotak onoga što čovjek prisvoji je produkt njegova rada. Priroda i zemlja same po sebi pružaju uglavnom bezvrijedne predmete. Jer ljudi će shvativši da je neki proizvod pokvaren vrlo brzo naći njegovu zamjenu. No ono što dolazi na vidjelo je pojava

zlata, novca. Zlato se nikada ne kviri i time je ono predstavljeno kao neka viša vrijednost nego stvarna upotreba i nužnost održavanja života. To je moment kada se uvodi prešutan pristanak na novac. Novac i zlato budući da ne mogu propasti, čovjek ih može nagomilati koliko god hoće. Time se novac počeo koristiti kao trajna stvar, kao trajno dobro koje se može čuvati bez propadanja. Omogućena je neograničena akumulacija dobara.

No pojedinac smije prisvajati iz zajedničkih dobara pod uvjetom da drugima ostavi jednako i isto tako dobro. Upravo ovo ostavljanje dobara drugima na korištenje je nalog prirodnog zakona. Iz ovoga se razdvajaju druga i treća teorija vlasništva. Druga je teorija ta da ima dobara dosta za sve ljude i tko želi neka uzme sebi dio. Dok je ova treća teorija svojevrsni novi pokušaj opravdanja vlasništva. Tom teorijom Locke želi pokazati da je privatno prisvajanje nešto što uvećava društveno bogatstvo i zato je opravdano. Prirodno prisvajanje i uloženi rad uvećavaju društveno bogatstvo. Ono što se ne kazuje je da je to društveno uvećano bogatstvo asimetrično raspodijeljeno. To uvećano društveno bogatstvo, po glavi stanovnika u prosjeku zapravo pripada onome tko je vlasnik toga. Prešućuje se da je to bogatstvo nejednako, asimetrično jer ne pripada više svima, a onaj tko nije iskoristio svoje šanse njemu ne preostaje ništa drugo nego da je vlasnik vlastite osobe, da iznajmi samoga sebe, odnosno svoju radnu snagu kao najamni rad. Najamni radnik je unajmio svoj rad i njegov rad ne pripada njemu nego pripada onome kome je rad vlastiti. Time Locke polazi od radne teorije vlasništva, ali mijenja argumentaciju na taj način kad vidi da nema dovoljno dobara za sve, nego privatno vlasništvo uvećava društveno bogatstvo.

Prirodno stanje u kojem postoji vlasništvo i u kojem ljudi prisvajaju prirodu, prešutnim pristankom na novac, vlasništva se mogu uvećavati, akumulirati. Prešutnim pristankom na novac dolazi do sve većih razlika među vlasništvima. Dok jedni akumuliraju, drugi nemaju što nego prodaju vlastitu snagu. Upravo to prirodno stanje u kojem postoji vlasništvo Locke razdvaja u dvije faze. Na početku ga naziva zlatnim dobom kao zajednica kršćanskih vjernika u kojem postoji prirodni zakon koji kazuje da se ne smije štetiti drugim ljudima. Sa sve većim razlikama u vlasništvu dolazi do napetosti među ljudima. Prirodno stanje iz zlatnoga doba tako prelazi u drugu fazu *amor sceleratus habendi*, tj. zločinačka ljubav prema imanju.

Nakon što je čovjek uspio izbjeći moralna ograničenja prirodnog zakona u stjecanju vlasništva, rađa se ljubav prema imanju, zgrtanju, bogatstvu i dolazi do sve većih sukoba među ljudima. Javljuju se sukobi u interpretaciji prirodnog zakona. Prirodni zakon u prirodnom stanju utkan je u srca svih ljudi. Svatko u prirodnom stanju ima izvjesnu moć

prirodnog zakona. Tako svatko može kazniti onoga tko nanosi štetu. No sa velikim razlikama u vlasništvu, ljudi postaju pristrani i na drugačiji način se pravednost i jednakost ogledaju između onih koji nemaju i onih koji imaju.

6. Društveni ugovor

Prelazak iz prirodnog stanja u građansko stanje ogleda se kao rezultat suglasnosti pojedinaca putem društvenog ugovora. Udruživanjem nastaje država koja predstavlja zajednicu onih koji vladaju i onih kojima se vlada. Po Lockeovom sudu stvaranje države i političkog autoriteta je prvenstveno usmjereno na zaštitu pojedinaca i njihovog vlasništva. Pristanak je valjan onda kada ima dovoljno kvalitetnih opcija koje daju tom pristanku smisao.

Locke u svojoj konstrukciji racionalno kontraktualističkog pristanka zahtjeva od pojedinaca koji izlaze iz prirodnog stanja da predaju samo minimum prava potrebnih za funkcioniranje političke zajednice što predstavlja drugo ograničenje vlasti jer se stvara zastupnička narav ugovora među pojedincima. Kod Lockeja je pristanak sadržajno ograničen, ne dajemo sva prava već samo neka prava. Taj je pristanak zastupnički pristanak, a ne darovni. Pojedinac daje određenu moć, ali zadržava pravo da ukoliko se ta moć zlorabi, ponovno je prisvoji. Ljudi daju pristanak jedni drugima što rezultira stvaranjem političkog tijela. Pristajemo jedni s drugima i iskazujemo našu spremnost da djelujemo kao kolektivni subjekt. Politička zajednica nastaje isključivo osobnim, izričitim i racionalnim pristankom pojedinaca. Pri tome se održavanje političke zajednice u kontinuitetu opravdava prešutnim pristankom. Prešutni pristanak ljudi rođenih u političkoj zajednici tumači se time što oni pristaju koristiti dobra i uživati zaštitu života, slobode i vlasništva koje im pruža politička zajednica. Samim time, tumači Locke, oni su prešutno pristali na ustrojstvo i svrhu političke zajednice odnosno prihvatili političku obvezu.

Lockeov društveni ugovor podrazumijeva dva stupnja. Prvi stupanj je udruživanje pojedinaca na temelju osobnog pristanka u političku zajednicu kao jedno i jedinstvo političko tijelo. To tijelo može djelovati samostalno, ali iz pragmatičnih razloga i potreba svakodnevne službe netko naprosto mora biti vršitelj izvršne vlasti. Nakon udruženja u jedinstveno političko tijelo, izabire se onaj koji će imati izvršnu vlast i tko će biti vladar. Ne postoji ugovor s vladarom nego postoji jedno političko tijelo i potreba za vladarom te vid povjerenja kojim odabiremo nekoga i dajemo mu povjerenje da bude nositelj izvršne vlasti. Povjerenje je

u moralnom smislu jače od ugovora. Ako se sklapa ugovor uvijek je potrebno imati trećeg suca koji prosuđuje je li vladar prekršio ugovor ili se držao ugovora. Kada političko tijelo povjerenjem daje nekome moć, ono onda u prosuđuje je li povjerenje proigrano ili ne.

Politička zajednica stvara političke institucije koje postaju jedini ovlašteni tumač prirodnog zakona i tvorac pozitivnih zakona. Država postaje nepristrani sudac i daje konačni odgovor na pitanje tko je i koliko povrijeđen te koja je kazna koju prekršitelj mora snositi. Ujedno, ona jedina ima legalno pravo na upotrebu sile. Jednom kada je ona uspostavljena svaki pojedinac gubi pravo na provođenje prirodnog zakona i osvetu. No, država s druge strane u svojim rukama ima dosegom ograničenu moć zato što nema nikakvo načelno pravo miješati se u privatnu sferu pojedinca, nego je njezino djelovanje karakteristično za područje javnog života. Ima moć regulirati odnose među ljudima u tom smislu što štiti od prijevara i nasilja, tumačiti sam prirodni zakon i na temelju pozitivnih zakona sudi drugim ljudima.

„U samoj političkoj zajednici u koju je pojedinac pristupio društvenim ugovorom pojedinac će kao naknadu dobiti pouzdano očuvanje svoga vlasništva od nadležnih tijela koja su namijenjena za sigurnost u političkoj zajednici. Sa stupanjem u političku zajednicu pojedinac prenosi dio svojih prava i predaje ih u ruke nadležna tijela koje mu jamči sigurnost očuvanja života pred mogućim nasiljem kojemu je pojedinac bio izložen u prirodnom stanju. Zakon tada postaje temeljni princip vladavine stvorene zajednice, a vlast zadobiva ulogu provoditi djelatnosti koje su u službi za opće dobro pojedinaca u novostvorenoj političkoj zajednici.“²⁵

Stoga je jedini zadatak države, koja je nastala društvenim ugovorom da osigura uvjete na prvi pogled slične onima koji su u nesavršenom prirodnom stanju prvotno vladali, ali i da ih u formi pozitivnih zakona koji se oslanjaju na prirodni zakon uzdigne na višu razinu.

7. Ustrojstvo i podjela vlasti

Pored ograničenja vlasti na temelju vlasništva, zastupničke naravi ugovora i koncepta povjerenja, važnu ulogu u ograničavanju vlasti ima i koncept podjele vlasti. Vlast je, zbog nepovjerenja u koncentraciju političke moći – jer prevelika moć i inicijalno dobre ljude vrlo lako može neosjetno korumpirati - u Lockeovu konceptu podijeljena na zakonodavnu, izvršnu

²⁵ Jakopec, 2017., str. 130.

i federativnu. Ta ideja podjele vlasti kao način funkcioniranja države predstavlja prvi oblik kasnije teorije *checks and balances* odnosno teorija provjere i ravnoteže. Time je postavljeno treće ograničenje vlasti.

Lockeov koncept vladavine je vladavina zakona i pravne države. Zakoni su opći tj odnose se na sve, općeniti jer načelno definiraju određene situacije, nadalje ne smiju biti retroaktivni i nose aspekt građanske jednakosti. „Locke preporuča pravnu državu te vladavinu zakona, odnosno da se poštuju zakoni i u svakom slučaju da se izbjegne izjednačavanje individualne volje i proizvoljnosti s pitanjem sigurnosti i očuvanja pojedinaca u političkoj zajednici.“²⁶ Lockeovo opravdanje konstituiranja države kao političke zajednice, jest u tome da država, kao instrumentalno dobro, omogući pojedincu sigurnost radi očuvanja vlasništva u užem i širem smislu. Ukoliko vlada djeluje po načelu općega dobra, utoliko ona zadržava pravo vladanja nad političkom zajednicom u smislu principa ograničene vlasti.

„Prema tome, oblik općeg dobra političke zajednice počiva u vladavini zakona, odnosno da se poštuju izglasani zakoni kojima jednako podliježu svi pripadnici političke zajednice, ali i stabilnoj pravnoj državi koja će poštivati usuglašeni i ustanovljeni poredak unutar same političke zajednice.“²⁷ „Bitno je istaknuti da pri definiranju političke moći Locke smatra da se ta moć odnosi na politički autoritet, odnosno na izglasavanje i postavljanje zakona. Ipak, legitimnost političkog autoriteta ovisi o pripadnicima političke zajednice.“²⁸

Pojedinci, prije nego što stupe u političku zajednicu, „trebaju odlučiti u koji konstitucionalni oblik vlasti povjeruju izvršno pravo prirodnog zakona.“²⁹ Nakon ulaska u političku zajednicu, osnovni je korak stvaranje jamca stabilnosti i sigurnosti u obliku zakonodavnog tijela koje će zastupati javni interes.

Ideja podjele vlasti, koju Locke prvi koristi je moralna ideja nepovjerenja prema koncentriranoj poziciji moći i ujedno politički koncept provjere i ravnoteže. Zakonodavna i izvršna su ustrojene prema zakonu, dok je federativna ustrojena u odnosu spram drugih država i nije ju moguće, smatra Locke, zakonito ustrojiti zato što međunarodni odnosi nisu pravno regulirani i iziskuju nenačelna i pragmatična rješenja. „Pojedinci koji su pristupili u političku zajednicu uvećali su kvalitetu svoje slobode. Politički autoritet, odnosno država sa

²⁶ Jakopec, 2017., str. 122., 123.

²⁷ Isto, str. 122.

²⁸ Locke, 2013., pog. XI, par. 139, str. 280.

²⁹ David Lloyd Thomas, *Routledge Philosophy GuideBook to Locke on Government*, Routledge, London, 1995., str. 27.

zakonima, štiti slobodu pojedinaca od potencijalnih ugrožavatelja njihove slobode“³⁰ Pri tome Locke moguće ugrožavatelje slobode ne vidi samo u drugim pojedincima nego i u vlasti kao nositelju političke moći i zato s konceptima zakonito uređene vlasti i podjele vlasti ograničava i njezinu moći te time stvar jamstva slobode za pojedince.

Ono što svakog čovjeka izdvaja iz prirodnog stanja jest uvjetno ustupanje njegove vlastite prirodne vlasti nad sobom političkoj zajednici koja zatim povjerava izvršnu vlast određenoj osobi ili tijelu da sudi i kažnjava. Stoga podjela vlasti svjedoči o tome da je moć države velika, ali ne i neograničena i svojevoljna jer pojedine grane vlasti jedna drugu mogu kontrolirati.

7.1. Zakonodavna vlast

„Stvaranjem državne zajednice polazni i pozitivni zakon u državi jest utemeljenje zakonodavnog tijela koje će se brinuti za opće dobro čitavog naroda. Zakonodavna vlast stoga postaje najviša vlast države, bilo da takvo tijelo čini pojedinac ili zajednica. Stoga zakonodavno tijelo treba djelovati pravedno i to na temelju izglasanih te naposljetku prihvaćenih zakona.“³¹ Vlada bi trebala vladati na osnovi obznanjenih i prihvaćenih zakona, a ne na osnovi improviziranih zapovijedi i nejasnih odluka. „Kako oblik vlade ovisi o uređenju vrhovne vlasti, koja je zakonodavna - budući da je nezamislivo da niža vlast naređuje višoj ili da neka druga, osim vrhovne, donosi zakone - prema tome kako je uređena vlast donošenja zakona, takav je i oblik države.“³²

Zakonodavna vlast je stoga „ona vlast koja ima pravo određivati kako će biti uporabljena sila države poradi očuvanja zajednice i njezinih pripadnika“.³³ Ta vlast ima ulogu da propisuje zakone unutar države po kojima se treba vladati. Ta je vlast vrhovna vlast unutar države koja se uspostavlja odmah, prilikom udruživanja pojedinca u zajednicu i njezino ustanovljenje predstavlja „prvi i osnovni pozitivni zakon svih država.“³⁴ Njezin je smisao omogućiti sigurno i nesmetano uživanje u vlasništvu, u životu, slobodi, imovini i svemu što uz to dolazi.

³⁰ Jakopec, 2017., str. 130.

³¹ Jakopec, 2013., str. 426.

³² Jakopec, 2017., str. 132.

³³ Locke, 2013., pog. XII, par. 143, str. 277.

³⁴ Isto, pog. IX, par. 127, str. 267.

No kada se govori o ovoj vlasti kao vrhovnoj, nikako se pritom ne misli na neku apsolutnu vlast, jer takva vlast ne bi ni bila politička, nego despotska. „Apsolutna arbitrarna vlast ili vladanje bez utvrđenih važećih zakona ne može biti u skladu s ciljevima društva i vlade, jer ljudi ne bi napustili slobodu prirodnog stanja i obvezali se, kad to ne bilo zbog zaštite njihovih života, sloboda i imetaka i na osnovi utvrđenih pravila o pravu i vlasništvu koja im osiguravaju mir i spokoj.”³⁵

„Zakonodavno tijelo koje je vrhovni autoritet mora odlučivati o pravdi na osnovu javno proglašenih zakona i imenovanih sudaca.“³⁶ Prema Lockeu, dva su zakona: Božji i prirodni zakon: „stoga ljudski zakoni moraju biti načinjeni u skladu s općim zakonom prirode tako da ne proturječe nijednom pozitivnom zakonu Svetog pisma, jer su inače loše napravljeni“.³⁷ Zakoni ne smiju biti namijenjeni ni jednoj drugoj svrsi osim promoviranju dobra svakog pojedinca. Država bi trebala funkcionirati prema ustanovljenim i javno proglašenim zakonima tako da narod može znati što mu je dužnost i biti siguran unutar granica tog državnog teritorija. Kad bi ljudi koji imaju zakonodavnu vlast, imali vlast i provoditi te zakone, moglo bi se dogoditi da sebe izuzmu od poštivanja donesenih zakona. To je razlog zašto u državi zakonodavna vlast ne treba biti stalna, nego se ljudi koji ju imaju, nakon donošenja zakona, trebaju razdvojiti i poštivati ih kao i svi ostali građani do idućeg puta kad zakonodavna vlast bude potrebna.

Tu je vlast odredila zajednica ljudi dogovorom te su svi dužni poštovati ju i osim nje ne može postojati ništa što je višeg ranga u nekoj državi. No, ipak postoji nekoliko stvari koje treba spomenuti kad se govori o takvom obliku vlasti. Ona nikako ne posjeduje apsolutnu vlast nad životima i imovinom ljudi. To je tako zbog toga što nijedan čovjek, nema apsolutnu vlast nad svojim životom, a nitko ne može na drugu osobu prenijeti više vlasti nego što ima on sam. Ono što je krajnja svrha zakonodavne vlasti jest zajedničko dobro svih ljudi u društvu.

Ova je vlast “dužna dijeliti pravdu i odlučivati o pravima podanika na osnovi objavljenih važećih zakona i preko poznatih ovlaštenih sudaca“.³⁸ Svi zakoni moraju biti objavljeni i dosljedni jer narod mora znati da je siguran i zaštićen. Vrhovna vlast čovjeku ne može oduzeti njegovo privatno vlasništvo, osim ako on na to nije pristao. To je i logično jer je svrha udruživanja, a time i svrha uspostavljanja zakonodavne vlasti, očuvanje privatnog

³⁵ Isto, pog. XI, par. 135, str. 272.

³⁶ P. Jakopec, 2013., str. 427.

³⁷ Locke, 2013., pog. VIII, par. 115, str. 259.

³⁸ Isto, pog. IX, par. 131, str. 268.

vlasništva. Besmisleno bi bilo, kaže Locke, da ljudi, ulaskom u društvo, izgube ono čije je očuvanje svrha tog ulaska u društvo.

S druge strane ne može se prenijeti vlast donošenja zakona na nekoga drugoga. Tomu je tako zbog toga što je zakonodavna vlast izabrana od strane naroda, a narod je na nju prenio samo pravo donošenja zakona, a ne i određivanje zakonodavca. Zbog toga zakonodavno tijelo ni na koga ne može prenijeti pravo donošenja zakona, ono uvijek ostaje u rukama naroda.

Zakonodavno tijelo nikada ne smije, bez osobnog pristanka pojedinca, uzimati porez na njegovo vlasništvo. Potrebno je plaćati porez, ali on mora biti odobren od strane većine: "ako netko polaže pravo na moć donošenja i ubiranja poreza od naroda na osnovi vlastitog ovlaštenja, a bez takve suglasnosti naroda, on time zadire u osnovni zakon vlasništva i narušava svrhu vlade".³⁹ Ako već netko posjeduje moć da donese zakon i nametne ga drugima, bez suglasnosti naroda, on bi samim time mogao proizvoljno nametnuti prevelike poreze, i time bi oštetio pojedince građane, i ugrozio njihovo vlasništvo.

Cijela politička zajednica može, ali je to u pravilu rijetkost, sudjelovati u donošenju zakona. Takav oblik vlasti Locke naziva savršena, u smislu potpuna, demokracija. No, iz razloga praktičnosti politička zajednica izabire svoje predstavnike koji vrše zakonodavna vlast. „Zakonodavna vlast se odnosi na sve pripadnike političke zajednice i ta vlast dobiva onoliko moći koliko je pojedinci unutar političke zajednice predaju u ruke samoga zakonodavnog tijela radi nesmetanog funkcioniranja države.“⁴⁰

7.2. Izvršna vlast

Uz zakonodavnu vlast postoji i izvršna vlast čija je uloga da zakone provodi. Izvršna vlast u Lockeovoj koncepciji ima pravo raspustiti i sazvati zakonodavno tijelo. No ukoliko: "onaj tko uporabi silu prema narodu bez punomoći i suprotno ovlaštenju koje ima, nalazi se u stanju rata s narodom, koji ima pravo ponovno uspostaviti svoje zakonodavno tijelo u provedbi svoje vlasti."⁴¹

Dopušteno je da izvršna vlast djeluje mimo zakona pa čak i protiv zakona, ali sve samo i jedino u izvanrednim situacijama kada je takvo djelovanje izravno vođeno razlozima

³⁹ Isto, pog. XI, par. 140, str. 275.

⁴⁰ Jakopec, 2013., str. 126.

⁴¹ Locke, 2013., pog. XIII, par. 153, str. 284.

općeg dobra. Takvo djelovanje vlasti naziva se *prerogativa*. To je: „vlast razboritog djelovanja zbog općeg dobra, bez zakonskog propisa, a ponekad i protiv njega.“⁴² „Vlast činjenja općeg dobra bez pravila.“⁴³ Izglasavanje zakona može trajati dugo i biti vrlo sporo, pa je ponekad, smatra Locke, dobro upotrijebiti posebna prava (prerogativno djelovanje) da se što prije može djelovati u izvanrednim situacijama.

Sam čin prerogative se nalazi u rukama izvršne vlasti gdje ona treba postupiti u skladu s općim dobrom dok zakonodavna vlast ne sjedne za stol i propiše zakone. Mogući problem koji prerogativ donosi jest da onaj tko ima pravo na njega, može to koristiti u vlastitu korist, ali Locke se tomu nije izravno posvetio, mada se njegovo pravo na otpor aktivira upravo u slučajevima zlorabab izvršne vlasti.

“Prerogativa ne može biti ništa drugo osim dopuštenje naroda vlastitim vladarima da djeluju po slobodnom izboru ondje gdje zakon ‘šuti’, ponekad i direktno protiv slova zakona radi općeg dobra, kao i prešutno narodno usuglašavanje s time kako je na taj način postupljeno.”⁴⁴ Locke smatra da su takve bile prve vlasti, one koje su proizašle iz očinske vlasti, a kada su se države razlikovale od obitelji samo po broju ljudi. Ako između ovakvog oblika vlasti i naroda dođe do nekih nesuglasica, ne postoji nekakav sudac koji će biti iznad te vlasti, a da bi joj mogao suditi.

7.3. Federativna vlast

Locke izdvaja federativnu vlast koja je za njega nužna zbog nagodbi i sporazuma s ostalim zajednicama izvan države te očuvanja dobrih susjedskih odnosa. Ta vlast mora postojati zbog toga jer „cijela je zajednica jedno tijelo u prirodnom stanju u odnosu na sve druge države i ljude izvan te zajednice.“⁴⁵ Ona brine o pitanjima rata, mira, saveza, i svega što se tiče ljudi koji žive izvan države. Konačno, izvršna i federativna vlast nisu striktno odvojene već su u uzajamnom odnosu jer im je potrebna snaga društva, a koje ima posljednju riječ u donošenju odluka.

No, Locke ipak govori da i iznad same vrhovne vlasti postoji još jedna. To je *vlast naroda* : “u narodu još ostaje vrhovna vlast za uklanjanje ili promjenu zakonodavnog tijela

⁴² Isto, pog. XIII, par. 156, str. 289.

⁴³ Isto, pog. XIII, par. 158, str. 293.

⁴⁴ Isto, pog. XIV, par. 164

⁴⁵ Isto, pog. XII, par. 145., str. 278.

kad vidi da je zakonodavni akt u suprotnosti s ovlastima koje su mu dane. ”⁴⁶ Zajednica ljudi uvijek zadržava vrhovnu vlast i da, bez obzira na to što svi moraju poštovati zakonodavnu vlast, narod u smislu političkog naroda ili političke zajednice uvijek može smijeniti postojeću i imenovati novu.

8. Pravo na otpor

Pojedinci su se udružili u jedno političko tijelo i zbog potrebe izvršne vlasti izabrali jednog čovjeka, vladara, i dali mu povjerenje da vlada u ime općeg dobra što Locke definira kao smisao države. Politička zajednica aktom povjerenja prenosi izvršnu moć na vladara. Svrha vlade je dobrobit svih ljudi te se postavlja pitanje je li za ljude najbolje da budu izloženi “neograničenoj volji tiranije ili da vladari ponekad trebaju biti izloženi protivljenju, onda kada se prekomjerno počnu koristiti svojom vlašću i koristiti je za uništenje, a ne za očuvanje vlasništva svojega naroda.”⁴⁷

Narod zakonodavcu i izvršnoj vlasti privremeno povjerava zakonodavnu i izvršnu vlast. No narod je slobodan oduprijeti se vlasti ukoliko se iznevjeri povjerenje koje je dano tako da je pravo na otpor naroda u potpunosti legitimno i opravdano. Narod, odnosno politička zajednica je ta koja odlučuje je li dano povjerenje izigrano, te je li vladar svoju volju stavio na mjesto zakona. Jedna od teza kojom se ograničava vlast je teza prema kojoj se opravdava pravo na otpor. To je četvrti moment ograničene vlasti. Pravo na opravdani otpor ili moralno opravdanje revolucije.

Vladar je iznevjerio povjerenje kada je sebe postavio kao privatnu osobu ispred zakona. On iskače iz svoje uloge predstavnika političke zajednice stoga ta ista politička zajednica može odgovoriti opravdanim oružanim otporom. Ta mogućnost opravdanog oružanog otpora prisiljava vladara da vlada zakonski i da ne poigrava povjerenje. Time Locke moralno opravdava revoluciju. Ukoliko zakonodavno tijelo “pokuša posegnuti za imovinom podanika i učiniti sebe ili neki dio zajednice gospodarom ili arbitrarnim upravljačem nad životima, slobodama i imetkom naroda”⁴⁸ narod ima pravo uzeti oružje u ruke.

Kada se vlada raspadne, narod ima pravo da se o sebi pobrine uspostavljanjem novog zakonodavnog tijela. Stoga je samoobrana dio prirodnog zakona i ne može se uskratiti narodu

⁴⁶ Isto, pog. XII, par. 148, str. 280.

⁴⁷ Locke, 2013., pog. XVIII, par. 210, str. 337.

⁴⁸ Isto, pog. XVIII, par. 201, str. 330.

čak ni kada je uperena protiv vladara. Ako vladar rabi silu neopravdano, narod ima pravo pružiti otpor protiv njega jer on samom primjenom tom sile, prestaje biti vladar. Skupina čija su prava povrijeđena imaju moralno pravo povesti opravdani otpor, no ukoliko ne postoji kritična masa, tj. ukoliko ne postoji mogućnost da se to pravo uistinu realizira onda je to put u vlastitu propast.

Ukoliko nema suca na zemlji, koji bi mogao prosuditi, tada ostaje samo „priziv na nebo ili obraćanje Bogu, kao konačnom sucu koji može prosuditi koja strana ima uza sebe valjan razlog“⁴⁹, a što će se pokazati u oružanom otporu vlasti koja je iznevjerila povjerenje naroda. Nakon rušenja i propadanja vlade, vlast se ponovno vraća u ruke narodu i on je može dalje dati kome želi i u kojem obliku želi. Kada politička zajednica nekome preda zakonodavnu vlast, ne može ju vratiti dok god postoji ta vlada. Ipak, kao što smo vidjeli, društvo ima pravo promijeniti zakonodavnu vlast, a u periodu dok vlada ne postoji, zakonodavnu vlast ima politička zajednica te djeluje kao vrhovno tijelo. Stoga je ova teorija opravdanog otpora posljednji način ograničenja vlasti i sredstvo protiv zloporaba.

9. Zaključak

U radu su prikazani temeljni načini ograničavanja političke vlasti u filozofiji politike. Locke je načinio prekretnicu u povijesti koja i danas izaziva rasprave. Za njega je prirodno stanje, metodička pretpostavka kojom nastoji pokazati kakva bi politička vlast trebala biti i koje su njezine granice, budući da ispod razine kvalitete života u prirodnom stanju ne može ići. U prirodnom stanju, postulira Locke, ljudi su jednaki i imaju potpunu slobodu raspolagati sa svojim životom, imovinom i svim dobrima koje posjeduju. Na snazi je prirodni zakon koji obvezuje svakog pojedinca da čuva sebe, ali da pritom ne ugrožava niti jednu drugu osobu. Neizvjesnost i nesigurnost u provedbi odredbi prirodnog zakona te sve veće socijalne napetosti uslijed razlika u vlasništvu iziskuju političke ustanove odnosno stvaranje političke zajednice koja na institucionalnoj razini regulira ljudske odnose na principima individualne slobode i pravne jednakosti.

Čovjek se unutar države i vlasti pokorava pravilima tog društva u koje je svojevolljno pristupio, ali mu se pritom nikako ne ugrožava i ne ukida pravo na slobodu i pravnu jednakost. Pojedinac samim time uživa vlastitu slobodu i nije podvrgnut tuđoj samovolji.

⁴⁹ Raunić, 2009., str. 156.

Ovakvo se Lockeovo učenje odražava na ideju prvobitnog oblika liberalizma. Riječ je o protoliberalizmu kao rudimentarnom obliku liberalizma u kojem jedino vlasnički potvrđeni pojedinci unutar političke zajednice imaju pravo političkog glasa te političkog participiranja i time postaju punopravni politički subjekti.

Oblik vladavine kakvog predstavlja Locke uvijek podrazumijeva ograničenu vladavinu i time se isključuje svaki vid arbitrarnosti i samovolje nosioca vlasti te se garantira zaštita individualnih prava i sloboda, jednakost svih građana pred zakonom i pravna sigurnost. Lockeov doprinos modernoj politici ogleda se u afirmaciji individualnih prava, zaštite slobode pojedinaca i njihovih pojedinačnih interesa te u slobodi od posezanja političke vlasti u ta ista prava. Pojedince jedino javni interesi i zaštita vlasništva potiču da se priključi u političku zajednicu, a politička zajednica obavlja funkciju brige za opće dobro same zajednice i ostvarenju individualnih dobrobiti.

Konceptom ograničene vlasti koja pojedincima pruža sigurnost i jamstvo očuvanja vlasništva Locke pruža snažnu zaštitu individualnih prava svakom pojedincu kako od drugih pojedinaca, tako i od uplitanja političkog autoriteta. Upućivanjem na individualna i prirodna prava čovjeka, Locke daje pojedincu pravo da po vlastitom nahođenju i po svojoj volji uređuje vlastiti život. Ovakav stav je vrlo značajan za modernu slobodu pojedinca koja je u temelju demokratske kulture.

Čitav liberalizam počiva na ideji preventivnog, apriornog, unaprijed postavljenog nepovjerenja prema koncentraciji političke moći, stvarajući time i institucionalne angažmane da se jednoj vrhovnoj moći načelno i potencijalno suprotstavi druga adekvatna moć. Nije politički razborito u potpunosti vjerovati vladarima i predati im svu moć, nego je jedino rješenje stabilnog i slobodarskoga građanskog života povjerenje u institucije, koje su i same postavljene u sustavu međusobne provjere i ravnoteže jer nelegitimnu moć može zauzdati samo druga, njoj suprotstavljena moć.

10. Popis literature

Ashcraft, Richard, *Revolutionary Politics and Locke's Two Treatises of Government*, Princeton University Press, New Jersey, 1986. str. 286–337.

Bačić, Arsen, „John Locke i njegov doprinos učenju o podjeli vlasti“, *Politička misao*, 24 (4), 1987, str. 98.- 106.

Bobbio, Norberto, *Liberalizam i demokracija*, Novi Liber, Zagreb, 1992.

Boyd, Richard, *Locke on Property and Money*. u: Stuart, Matthew (ur.), *A Companion to Locke*, Blackwell Publishing, Chichester, 2016., str. 394-413.

Dunning, Wiliam Archibald, „The Political Philosophy of John Locke“, *Political Science Quarterly*, 20 (2), 1905. 2, str. 223.- 245.

Dunn, John, *The political thought of John Locke: A Historical Account of the Argument of the „Two Treaties of Government*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

Gray, John, *Liberalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1999.

Hindess, Barry, „Locke's state of nature“, *History of the Human Sciences*, 20 (3), 2007, str. 1-20

Jakopec, Petar, „Filozofija politike Johna Lockeja u Drugoj raspravi o vladi“, *Nova prisutnost*, 11 (3), 2013., str. 419-431.

Jakopec, Petar „Značajnost vlasničkih prava i političke zajednice u Lockeovoj filozofiji politike“, *Filozofska istraživanja*, 37 (1), 2017, str. 117-131.

Kulenović, Enes, *Moderna politička teorija*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2013., str. 85.-126.

Locke, John, *Dvije rasprave o vladi*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2013.

Macan, Ivan, „John Locke“,

https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Locke-final.pdf

(Pristup: [10.08.2019.])

Petrović, Gajo, *Engleska empiristička filozofija i odabrani tekstovi filozofa*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1982.

Raunić, Raul, *Pretpostavke liberalnog razumijevanja čovjeka*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2005.

Raunić, Raul, *Filozofija politike Johna Lockeja*, Politička kultura, Zagreb, 2009.

Ryznar, Hrvoje, „Prirodni zakon, prirodno pravo i um kod Lockeja“, *Čemu: časopis studenata filozofije*, 18/19 (9), 2010., str. 292-303

Simmons, A. John, *Locke on the Social Contract*. u: Stuart, Matthew (ur.), *A Companion to Locke*, Blackwell Publishing, Chichester, 2016., str. 413-433.

Solar, Maja, „Problem vlasništva i individualizma“, *Filozofska istraživanja* 34 (1-2), 2014., str. 55-67

Sreenivasan, Gopal, *The Limits of Lockean Rights in Property*, Oxford University Press, New York 1995., str. 118.

Thomas, David, A, Lloyd, *Locke on Government*, Routledge, London, New York, 1995.

Tully, James, *A Discourse on Property: John Locke and His Adversaries*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

Wooton, David. *Political Writings of John Locke*, Penguin Books, Harmondsworth, 1993. str. 16.–89.